

De Taalverhoudingen bij de Belgische krijgsgevangenen tijdens de Tweede Wereldoorlog¹

L. DE VOS en J.P. DESCAN

Op 28 mei 1940 legde het Belgische leger de wapens neer. Het capitulatieprotocol werd op het kasteel te Anvaing (Henegouwen) ondertekend en het Belgische leger gaf zich in zijn geheel over aan de Duitse legerleiding. Het protocol repte echter met geen woord over het lot van de Belgische soldaten. Wat zou er met hen gebeuren? Zouden de „Germaanse” Vlamingen hetzelfde lot ondergaan als hun Waalse wapenbroeders? Hoe zou het er aan toe gaan in de krijgsgevangenkampen?

Dagen van chaos en onzekerheid (28 mei - 6 juni)

In zijn proclamatie van 28 mei 1940 prees de koning zijn troepen voor hun inzet tijdens de Achttiendaagse Veldtocht². Tevens riep hij zijn manschappen op mee te helpen aan de wederopbouw van het land. Nergens echter gaf hij blijk van verder verzet tegen de Duitse bezetter. Op 30 mei werd een proclamatie van de Generale Legerstaf bekend gemaakt, waarin bevestigd werd dat de koning het hoofd van het leger bleef en dat zijn bevelen dienden te worden gerespecteerd. Volgens de Legerstaf waren de woorden van de koning bedoeld om de discipline in het leger te handhaven en de troepen niet te ontbinden. Veel Belgische soldaten dachten daar anders over en wilden zo snel mogelijk naar huis terugkeren. Enkelenv gaven de strijd nog niet op en zochten contact met de geallieerde troepen.

In het noorden van het land verbood het *Oberkommando* van het 18de Duitse Leger aan alle instanties om de Belgische soldaten naar huis te sturen. De wanorde was veel groter in het zuiden, waar de laatste gevechten hadden plaatsgevonden. Daar had het 6de Duitse Leger alleen een vlugge opmars naar Frankrijk op het oog en het bekommerde zich maar weinig om de Belgische

1. De auteurs Lic. Jean-Pierre Descan en Prof. Dr. Luc De Vos zijn respectievelijk wetenschappelijk medewerker en diensthooft bij de leerstoel geschiedenis van de Koninklijke Militaire School.

2. E. GILLET, *Histoire des sous-officiers et soldats belges prisonniers de guerre, 1940-1945*, in: *Belgisch tijdschrift voor militaire geschiedenis, Revue belge d'histoire militaire* (B.T.M.G.-R.B.H.M.), XXVII (1987), pp. 233-234.

soldaten. Sommige Duitse bevelhebbers stuurden de Belgen naar huis terug, maar niet iedereen kwam terecht. Veel rondreizende Belgische soldaten werden aangehouden en onmiddellijk naar Duitse krijgsgevangenkampen gestuurd. Ook soldaten die reeds hun woonplaats hadden bereikt, waren niet steeds veilig. Op sommige plaatsen hielden de Duitsers huiszoekingen naar gemobiliseerde soldaten en enkele lokale overheden deden een oproep tot de militairen om zich bij de Duitse *Kommandantur* te melden. Zij die zich aanmeldden, werden krijgsgevangen gemaakt, maar de anderen bleven de gehele oorlog op vrije voeten. De dubbelzinnige houding van het 6de Duitse leger droeg er toe bij dat heel wat Franstaligen nooit naar Duitsland werden gevoerd. De chaos was compleet en het bleef wachten op een beslissing van Hitler.

Vlaamse en Waalse krijgsgevangenen

Hitler had op 4 november 1939 instructies gegeven aan zijn troepen om bij een mogelijke inval in België voorlopig geen onderscheid te maken tussen Vlamingen en Walen³. Deze politiek werd aangepast eind 1939-begin 1940, toen het O.K.H. (*Oberkommando des Heeres*) een *Merkblatt* opstelde voor de Duitse troepen die in België zouden worden ingezet. Hierin werden de Vlaams-Waalse verhoudingen beschreven en gaf men tevens opdracht om de Vlaamse van de Waalse krijgsgevangenen te scheiden, wat duidelijk inhield dat men een verschillende behandeling van de gevangenen op het oog had. Het onderscheid tussen de gevangenen werd gemaakt op basis van het Vlaamse of Waalse regiment waarin ze dienden. Een uitzondering hierop waren de Brusselaars, die bij de Vlaamse krijgsgevangenen werden gevoegd als ze ook de 'Vlaamse' taal spraken⁴. Het *Merkblatt* was een eerste verwijzing naar de beslissing van Hitler van 28 mei. Toch zou het pas vlak voor de inval in België aan de soldaten worden overhandigd. Bij de capitulatie op 28 mei 1940 bepaalde Hitler reeds dat de Vlaamse krijgsgevangenen naar huis konden terugkeren en dat de Walen 'waarschijnlijk' naar Duitsland zouden worden gevoerd. Hiertoe kwam het order van 30 mei, dat nadien werd aangepast in een (ongedateerd) 'ontwerp'. Dit laatste 'ontwerp' maakte onderscheid tussen Vlamingen en Walen op basis van hun woonplaats. Gevangenen uit Waalse provincies dienden naar Duitsland gedeporteerd te worden, maar de nog resterende Vlamingen zouden na een onderzoek worden vrijgelaten. De beroepssoldaten werden van deze regeling uitgesloten en op 3 juni kwam van het O.K.H. het

3. A. DE JONGHE, *Hitler en het politieke lot van België (1940-1944)*, Antwerpen, 1972, p. 23.

4. W. WAGNER, *Belgien in der deutschen Politik während des Zweiten Weltkrieges*, Boppard am Rhein, 1974, pp. 160-163.

bevel om hen naar Duitsland over te brengen. Op 5 juni 1940 stuurde Hitler een nota aan generaal Alexander von Falkenhausen met het bevel de krijgsgevangenen uit de Waalse provincies te deporteren⁵. De volgende dag gaf von Falkenhausen order om alle krijgsgevangenen uit de provincies West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen, Antwerpen, Limburg en Brabant (met uitzondering van het arrondissement Nijvel en de stad Brussel) vrij te laten. Ook Franstaligen uit de Vlaamse provincies kwamen door deze maatregel vrij. Alle andere soldaten zouden naar Duitsland worden gedeporteerd. Op deze maatregel werden echter diverse uitzonderingen voorzien. Reeds in de nota van von Falkenhausen stond vermeld dat Walen die een beroep van algemeen nut uitoefenden, moesten worden vrijgelaten. Deze beroepen werden in de nota duidelijk opgesomd: arts, dierenarts, ingenieur, mijnwerker en gespecialiseerde arbeider uit enkele bedrijfstakken. Op 8 juni werd de lijst nog uitgebreid met functionaris en ambtenaar van de publieke administratie. De gedemobiliseerde soldaten kregen een *Entlassungsschein* als officieel bewijs dat ze naar huis konden terugkeren⁶. De uitreiking van deze documenten gebeurde niet altijd even nauwkeurig. Bij de demobilisatie van de 2de Infanteriedivisie op 9 (of 10) juni ondertekenden Duitse korporaals talrijke vrijgeleides zonder te controleren of de betrokken soldaat wel degelijk mocht worden vrijgelaten. Er werden zelfs gesigneerde maar niet ingevulde *Entlassungsscheine* aan de Belgische militaire overheid gegeven, zodat niet alleen Vlamingen maar ook Franstaligen vrij kwamen. De resterende krijgsgevangenen werden in Dulags (*Durchgangslager*) verzameld (in Lokeren, Dendermonde, Moerbeke en Brasschaat), alvorens ze met de trein naar Duitsland werden gedeporteerd. Deze politiek werd officieel bevestigd met het *Führerentscheid* van 14 juli 1940. Een bevel van het O.K.H. van 15 juli om alle Belgische krijgsgevangenen vrij te laten berustte op een pijnlijke vergissing die pas op 17 augustus ongedaan werd gemaakt⁷. Bij de capitulatie was trouwens niets beloofd omtrent de vrijlating van Belgische krijgsgevangenen. Hitler zou trouwens zijn politiek ten opzichte van de krijgsgevangenen niet meer veranderen, ook niet na zijn ontmoeting met de koning te Berchtesgaden op 19 november 1940⁸. De interventie van enkele Vlaams-nationalisten bij de Duitse legerleiding kon zeker geen invloed hebben op deze politiek, daar ze in de eerste plaats bedoeld was voor de vrijlating van Vlaamse krijgsgevangenen. Zo was er o.m. in november 1940 een interventie van

5. G. HAUTECLER, *L'origine et le nombre des prisonniers de guerre belges 1940-1945*, in: *Revue Internationale d'Histoire Militaire*, 1970, pp. 949-961 en p. 954.

6. E. GILLET, *Histoire des sous-officiers et soldats belges prisonniers de guerre 1940-1945 (suite)*, in: *B.T.M.G.-R.B.H.M.*, XXVII (1988), p. 359 e.v.

7. A. DE JONGHE, *op. cit.*, p. 243.

8. A. DE JONGHE, *op. cit.*, p. 243; 299; J. STENGERS, *Léopold III et le gouvernement. Les deux politiques belges de 1940*, Parijs, 1980, p. 158.

V.N.V.-volksvertegenwoordiger Ward Hermans bij R. Hess. Tegen deze interventies was er sterk verzet van von Falkenhausen⁹. De generaal was trouwens geen voorstander van de bevoordeling van de Vlamingen. Hij stond veel dichterbij het traditionele Franstalige establishment dan bij de nieuwe klasse die de Nieuwe Orde was toegegaan.

De repatriëring: een ingewikkeld probleem

Het was duidelijk dat Hitler en zijn politieke medestanders een discriminatie op taakkundig gebied wilden doorvoeren. Het resultaat van de gehele operatie liet dit echter niet onmiddellijk uitschijnen. Van de ongeveer 700.000 gemobiliseerde Belgen in mei 1940 bevonden er zich in de eerste week van juli 1940 ongeveer 225.000 in Duitse krijgsgevangenkampen, waarvan 145.000 Vlamingen en 80.000 Walen¹⁰. Veel Waalse soldaten waren immers reeds voor 7 juni naar huis teruggekeerd, terwijl de Vlaamse eenheden in sommige gevallen massaal via de *Durchgangslager* naar Duitsland werden gezonden¹¹. Daarenboven bevonden zich zeer veel Vlamingen onder de 50.000 Belgen die reeds voor 28 mei als krijgsgevangenen naar Duitsland waren gezonden¹². Na 28 mei waren er nog 200.000 Belgische soldaten in Frankrijk, waarvan er bij de Franse capitulatie 25.000 krijgsgevangenen werden gemaakt zonder dat er een eigenlijke selectie gebeurde. Dat deed het aantal Vlaamse krijgsgevangenen nog toenemen. In het zuiden van het land werden ook heel wat rondtrekkende Vlamingen zonder *Entlassungsschein* opgepakt en naar Duitsland gevoerd. In Duitsland aangekomen, stond de Belgische krijgsgevangenen weer geen duidelijk lot te wachten. In sommige kampen werden de Vlamingen heel vlug na hun aankomst vrijgelaten. Zo bijvoorbeeld in Stalag XIII A (Neurenberg) en Stalag XIII A (Metz), die respectievelijk 25.000 en 1.000 Vlaamse soldaten vrijlieten omstreeks 10 juli 1940¹³. In het kamp van Neurenberg werden de Vlamingen en de Franstaligen reeds van elkaar gescheiden bij hun aankomst, wat de massale '*Entlassung*' vergemakkelijkte¹⁴.

9. A. DE JONGHE, *op. cit.*, p. 430.

10. G. HAUTECIER, *art. cit.*, p. 956.

11. H. SIELENS, *Vlaamse Krijgsgevangenen — slaven voor Hitler, krijgsgevangene Nr. 7010/XB*, Antwerpen, 1945.

12. E. GILLET, *Histoire des sous-officiers et soldats belges prisonniers de guerre 1940-1945 (suite)*, in: *B.T.M.G. - R.B.H.M.*, XXVIII (1989), p. 49.

13. G. HAUTECIER, *art. cit.*, p. 957.

14. A. MERTENS, *Van Capitulatie tot Entlassung*, Leuven, 1948, p. 71.

Tussen oktober 1940 en februari 1941 werden volgens het Rode Kruis 105.833 Vlaamse soldaten naar België teruggestuurd. Vanaf maart 1941 zouden alleen nog zieken gerepatrieerd worden. De *Office des Travaux de l'Armée Démobilisée* (OTAD) telde in september 1942 nog 70.907 Belgische krijgsgevangenen in Duitsland, waaronder 4.094 officieren¹⁵. Dit aantal slonk de volgende jaren nauwelijks en volgens de OTAD waren er op 25 december 1943 nog 65.967 krijgsgevangenen. Deze krijgsgevangenen waren grotendeels Waalse soldaten die in Stalags verbleven¹⁶. *Le Prisonnier de guerre*, het tijdschrift van de *Fédération nationale des Prisonniers de Guerre*, schreef in zijn nummer van april 1985 dat er 70.000 Belgen de gehele oorlog krijgsvangen waren, waarvan 67.500 Walen en 2.500 Vlamingen¹⁷. Onder deze Vlamingen bevonden zich niet alleen beroepsofficieren, maar ook Vlaamse soldaten die nooit de kans hadden gekregen om naar België terug te keren¹⁸.

In de Oflags werden zowel Vlaamse beroepsofficieren als Waalse beroeps- en reserveofficieren ondergebracht. De Duitse overheid streefde er wel naar om de beroepsofficieren in enkele welbepaalde Oflags onder te brengen. Zo werden alle reserveofficieren uit Oflag IIA (Prenzlau) vanaf juni 1943 overgebracht naar de Oflag XD (Fischbeck)¹⁹.

Dat het alleen Vlamingen waren die in 1940-1941 werden vrijgelaten of dat alle Vlamingen, zonder uitzondering, naar België konden terugkeren, zijn twee voorbarige conclusies. In talrijke kampen bleven er nog Vlamingen gevangen. Zo meldde een lid van de onderzoekscommissie 't Serclaes, dat er op 17 juli 1942 nog Vlamingen waren in Stalag XIIA (Limburg/Lahn)²⁰. Enkele dagen later, op 21 juli 1942, zou dezelfde commissie benaderd worden in Stalag VA (Ludwigsburg) door de Vlaamse soldaat André Bouffet, die vroeg te bemiddelen bij de Duitse kampleiding voor zijn vrijlating op basis van zijn Vlaamse taalregime. Hij kreeg prompt als antwoord dat de commissie zich niet bezighield met vrijlatingen om politieke of taalkundige redenen. Deze voorbeelden waren zeker geen uitzonderingen en we kunnen ze toeschrijven aan de spe-

15. De OTAD (*Office des Travaux de l'Armée Démobilisée*) werd op 31 augustus 1940 opgericht in de schoot van het Ministerie van Financiën. Het doel van deze dienst was te bemiddelen bij de Duitsers voor de vrijlating van Belgische krijgsgevangenen en voor hun tewerkstelling in België. De leiding van de OTAD was in handen van luitenant-generaal M. Keyaerts.

16. Een Stalag (*Stammlager*) was een krijgsgevangenkamp voor soldaten en stond tegenover een Oflag (*Offizierslager*) dat alleen voor officieren bestemd was.

17. E. GILLET, *art. cit.*, p. 53.

18. E. GILLET, *art. cit.*, p. 51.

19. Colonel retraité E.B., *Au camp de Prenzlau (Oflag IIA)-cogitations du NR. 353*, Antwerpen, 1949, p. 149 e.v.

20. De commissie 't Serclaes werd in 1942 door het OTAD opgericht als verbindingdienst tussen de krijgsgevangenen en het OTAD en stond onder de leiding van graaf Jacques de 't Serclaes de Wommersom.

cifieke organisatie in elk van de kampen. Zo werd in verschillende krijgsgevangenkampen genoteerd of de aankomende soldaten Vlaming of Waal waren²¹. Het is echter niet duidelijk of deze gegevens werden bijgehouden in alle kampen of alleen in die waar er een groot aantal Belgen verbleven. Ook de wijze waarop de soldaten bij hun aankomst in het kamp geregistreerd werden, liep sterk uiteen. In sommige kampen noteerden eerder aangekomen medegevangenen alle inlichtingen. Dit gebeurde onder meer in Stalag IA (Stablack)²². Op andere plaatsen gebeurde dat door de gevangenen zelf die een inlichtingfiche dienden in te vullen. Nadien werden de steekkaarten gecontroleerd door een Duitse commissie, waarin herhaaldelijk ook enkele Vlamingen zetelden. Een dergelijke situatie bestond in Oflag XD (Fischbeck)²³. Op basis van de inlichtingen die de steekkaarten bevatten, werden de eerste Vlaamse soldaten gerepatriëerd.

Er was nog een ander selectieorgaan dat moest uitmaken wie al dan niet naar België kon terugkeren: de taalcommissies. Deze commissies dienden na te gaan of de soldaten wel degelijk Vlamingen waren en dit via een soort taaltest. Omtrent deze testen lopen de meningen nu nog fel uiteen. Sommigen beweren dat de commissies willekeurig te werk gingen en soldaten afwezen omdat ze een eetketeltje een 'gamelle' noemden²⁴. Ook het opnemen van Vlaamse oud-activisten in de commissies vergemakkelijkte de proeven zeker niet. Een belangrijke rol hierin speelde de Antwerpse advocaat en voormalige activist Adelfons Henderickx die o.m. in Stalag XB (Sandbostel) de taalproeven volgde²⁵. Toch blijkt ook hier dat er geen algemene regel bestaat om deze taalcommissies te beoordelen. In Stalag IVA (Hohstein) was de commissie volgens krijgsgevangene Paul Talbot erg mild²⁶. Een eerste taaltest aldaar werd afgenomen onder de leiding van een Vlaming, maar toen dit niet snel genoeg vorderde, kwam er een tweede commissie met aan het hoofd een Duitser die Nederlands kende. De soldaten dienden hier heel eenvoudige vragen te beantwoorden zoals 'naam?', 'voornaam?', 'stamnummer?' of 'waar ben je geboren?'. Veel Waalse soldaten beweerden van Vlaamse herkomst te zijn, faalden in het beantwoorden van de vragen, maar gingen na hun afwijzing weer achteraan de rij plaatsnemen met de uit het hoofd geleerde antwoorden

21. Brief van Paul TALBOT, N.C.W.O.II, archief H/1/2.

22. V. MEULENIJZER, *Du canal Albert au stalag. Quatre jours de guerre et quatre mois de captivité*, Brussel, 1940, p. 137.

23. R.O.J. VAN NUFFEL, *Les Allemands et leurs prisonniers de guerre — documents et témoignages*, Brussel, 1946, p. 10.

24. H. SIELENS, *op.cit.*, p. 27.

25. E. GILLET, *art.cit.*, p. 50, hierbij speelde de auteur van dit artikel verkeerdelijk de naam van deze activist als Herman Heyndericks.

26. Brief van Paul Talbot, N.C.W.O. II, archief H/1/2.

voor een nieuwe poging. Zodoende kwamen talrijke Waalse soldaten vrij. Ook werden in hetzelfde kamp steekkaarten vervalst; op 10 maart 1941 kwamen uit Stalag IVA 105 Belgen op deze wijze vrij, waarvan slechts 7 Vlamingen waren. Niet alleen de Stalags, maar ook de Oflags werden door de taalcommissies bezocht. In de belangrijke Oflag IIIB (Tibor) was de commissie samengesteld uit enkele Vlaamse nationalistenv, o.m. Valeer De Meyer en Professor Marcel Breyne, en voorgezeten door de Duitse *Sonderführer* Hermann Marsian²⁷. Er waren niet enkel taalcommissies voor het opsporen van Vlamingen, maar ook voor in België levende 'Volksduitsers'. Deze werden gezocht onder de uit de Duits-Luxemburgse grensstreek afkomstige gevangenen. De inwoners van Eupen-Malmédy daarentegen werden sinds 18 mei beschouwd als Rijksduitsers.

Een Vlaamse reactie op „Belgische” toestanden: de Luitenant De Windekring

De verhouding tussen de Vlaamse en Franstalige krijgsgevangenen werd ook erg beïnvloed door de plaatselijke toestand in het kamp. In Stalag IA (Stalblack) bestond er een diepe kloof tussen de gevangenen naar gelang van het taalregime. Zo citeert krijgsgevangene Paul Lambert een voorval waarbij een in Vlaanderen geboren Waal door de Duitsers als Vlaming werd ingeschreven en daarom bij de kampbewakers werd aangeklaagd door zijn Vlaamse medegevangenen. De Duitsers gaven er echter geen gehoor aan²⁸. Volgens betrokkene was deze houding voor een groot deel te wijten aan de V.N.V.-propaganda die vlak voor de oorlog werd gevoerd. Reeds in België, bij het samenbrengen van de gevangenen, hadden verschillende Vlamingen hun bewakers verteld dat de Duitse opinie het correct voor had door te stellen dat eigenlijk Frankrijk en Engeland de oorlog waren begonnen en dat België niet helemaal neutraal was geweest²⁹.

De taaltoestanden verschilden dus van plaats tot plaats. Zelden mengde de Duitse kampleiding zich in onderlinge conflicten en men voerde zeker geen algemene politiek ten opzichte van de Belgische krijgsgevangenen. Het politieke lot van bezet België was nog niet bezegeld en de toekomst van de krijgsgevangenen was hierin maar een detail waaraan Berlijn weinig aandacht schonk. In

27. Dit kunnen we afleiden uit het interview dat Maurice De Wilde afnam van Louis Reekmans, een voormalig lid van de Luitenant De Windekring. (De Nieuwe Orde, La Grande Muette — De Collaboratie, B.R.T.).

28. P. LAMBERT, *Hommes perdus à l'Est*, Brussel, 1946, p. 21. Zowel het reeds geciteerde werk van R.O.J. Van Nuffel als dat van P. Lambert zijn ooggetuigenverslagen waarvan de kritische waarde moeilijk achterhaalbaar is.

29. Id., *Ibidem*, p. 14.

één specifiek kamp zouden de taaltwisten echter wel zware gevolgen hebben. Nadat Hitler op 5 juni 1940 beslist had de Vlaamse reserveofficieren naar huis terug te sturen, kwamen op 20 juli 1940 ongeveer 3.500 krijgsgevangenen, Vlaamse beroepsofficieren en Waalse beroeps- en reserveofficieren, in de Oflag IIIB van Tibor aan. Er waren slechts 1/4 Vlamingen en deze werden onmiddellijk geconfronteerd met een Belgische kampleiding die alle opschriften in de gebouwen enkel in het Frans aanbracht, wat een flagrante schending was van de Belgische wetgeving³⁰. Als gevolg van deze anti-Vlaamse politiek werd door enkele Vlaamse officieren op 19 september 1940 de Luitenant De Windekring opgericht. Volgens de statuten lag de oorsprong van de Kring in de eerste plaats bij de nood aan een vereniging die de culturele belangen van de Vlaamse officieren behartigde (art. 1). Als enige belangrijke eis werd van de leden verwacht dat ze de Nederlandse taal kenden of ze wilden aanleren, en dat ze deze taal ook zouden gebruiken bij alle activiteiten (art. 4). Tot de belangrijkste activiteiten behoorden taallessen, studieavonden en de oprichting van een eigen bibliotheek (art. 6)³¹. Hierbij verschilde de kring dus in weinig van de andere verenigingen die in Tibor en in alle andere krijgsgevangenkampen bestonden. Toch zouden twee figuren er een andere wending aan geven: luitenant-generaal M. de Neve de Roden en luitenant H. Verreydt. Het was vooral het gebrek aan begrip voor de Vlaamse verzuchtingen bij de Belgische kampkommandant de Neve de Roden die aanleiding gaf tot een hoog oplopende rel. Op 22 september 1940 werd een Vlaams aanplakbiljet aan de ingang van de eetzaal gehangen met de leuze 'Wees Vlaming dien God Vlaming schiep'. De affiche toonde de afbeelding van een IJzerhuldekrus en was ondertekend door reserveonderluitenant Frans Tack. Tot ontsteltenis van alle Vlaamse en van veel Waalse officieren werd dat aanplakbiljet door de Belgische kampkommandant zelf verscheurd. Op 28 september 1940 verklaarde de Belgische militaire overheid zich onbevoegd om de oprichting van de Kring goed te keuren. Deze houding gaf de radicale Vlaamsgezinden de wind in de zeilen om een al even harde politiek te gaan voeren en ondanks de niet-erkenning besloot de Kring om zijn activiteiten aan te vatten. Luitenant Louis Reekmans werd tot voorzitter benoemd, maar achter de schermen waren het vooral Frans Tack en luitenant Herman Verreydt die de touwtjes in handen hielden. Laatstgenoemde kon moeilijk als leider worden aanvaard vanwege zijn veelvuldige contacten met de Duitse officieren. Zijn relatie met *Sonderführer* Marsian was enigszins verklaarbaar vanwege zijn functie als vertegenwoordiger van de Bel-

30. Deze inlichtingen werden verstrekt door Jérôme Inghels, gewezen lid van de Luitenant De Windekring, naar aanleiding van het interview dat Maurice De Wilde afnam voor de B.R.T.-programma's 'La Grande Muette', 'De Nieuwe Raad van Vlaanderen' en 'Het kamp der verdrukte minderheden'. Voor de situatie in het kamp van Tibor werd de meeste informatie ontleend aan dit interview.

31. Statuten van de Luitenant De Windekring, N.C.W.O.II, archief H/1/3.

gische kampkommandant bij de Duitse kampkommandant. Maar minder vanzelfsprekend waren de contacten tussen Verreydt en *Oberleutnant* Fritz Scheuermann van de Duitse Abwehr. Met de steun van luitenant-generaal E. Van den Bergen en luitenant-generaal W. Coppens ontstond intussen een nieuwe Vlaamse cultuurvereniging met de naam 'Onder ons in Vlaanderen', waarvan kapitein-kommandant P. Verhulst de leiding nam. Deze vereniging werd door de patriotten gebruikt tegen de De Windekring.

Luckenwalde: thuishaven voor de harde Vlaamse kern?

Op 12 december 1940 kregen 120 Vlaamse officieren te horen dat ze naar België konden terugkeren. Vier dagen later vertrokken ze, maar dan wel naar een andere Oflag: Luckenwalde. Deze groep bevatte slechts 35 leden van de Kring. De maand januari 1941 bracht een nieuwe wending. Op 22 januari verdrong de radicale oud-Dinaso Norbert Neirinck de gematigde Reekmans van de leiding en op 25 januari kwam luitenant-kolonel Adriaan Van Coppenolle in Luckenwalde aan. Die prestigieuze officier, een oudstrijder van de Eerste Wereldoorlog die een diploma had van de Katholieke Universiteit te Leuven, werd onmiddellijk kampoverste. Toch berustte de echte macht bij Verreydt, die reeds op 15 februari de dagelijkse leiding van de Kring overnam. Enkele dagen later, op 21 februari 1941, werden de statuten van de Kring uitgebreid en van Vlaams-radicaal evolueerde men naar nationaal-socialistisch. De Vlaamse raszuiverheid, de steun aan de Nieuwe Orde en de hoop op een Duitse overwinning werden nu als belangrijke elementen onderschreven. Op 22 februari werden deze punten aan de vroegere statuten toegevoegd. Lang niet iedereen kon zich hierover verheugen en veel oudgedienden namen afstand van de nieuwe politiek. Binnen de Kring had het gezag van Verreydt een hoogtepunt bereikt, maar het blijft de vraag of hij ook in Duitse kringen voldoende invloed had. De afzondering van de Vlaamse kern in Luckenwalde was zeker niet zijn verdienste. De hoog oplopende ruzie tussen de jonge Vlaamse officieren en de Belgische kampoversten in Tibor was uitgemond in het verzoek van de Vlamingen om een eigen vergaderzaal te krijgen³². De Vlamingen hadden echter geenszins aangestuurd op afzondering. Een merkwaardig element hierbij is ongetwijfeld de brief van *Sonderführer* Marsian aan Dr. Fritz Scheuermann³³.

32. Brief van luitenant-generaal M. Keyaerts (OTAD) aan secretaris-generaal O. Plisnier, 3 december 1941, N.C.W.O. II, archief C9.

33. Brief van Hermann Marsian aan Fritz Scheuermann, fout gedateerd op 19 september 1945 (wellicht 19 september 1940), N.C.W.O. II, archief C9. De brief is in het Nederlands opgesteld en is ongetwijfeld een vertaling. Gaat het om een vertaling uit 1945?

Daarin beschreef Marsian dat de verhouding tussen Vlamingen en Walen en tussen de Vlamingen onderling erg slecht was geworden en dat er zelfs relletjes uitbraken. Dit zou kunnen wijzen op de moeilijkheden die zich voorgedaan hadden bij de oprichting van de De Windekring. Marsian vroeg in dezelfde brief nog aan Scheuermann om zelf naar Tibor te komen ofwel om kapitein Schafft of de heer von Mumm te sturen³⁴. Als mogelijke oplossing voor de problemen suggereerde Marsian „*een volledige plaatselijke afzondering van de echte Vlamingen*”. Het is duidelijk dat de Abwehr tussen september 1940 en december 1940 een plan heeft uitgewerkt om een kern van potentieel Duitsgezinden samen te brengen om ze later in het bezette België in te zetten. De Abwehr had reeds de nodige ervaring hierbij opgedaan met de ‘vorming’ van Ierse en Bretoense nationalisten in hetzelfde Luckenwalde. De beperkte invloed van Verreydt op de Duitse beslissingen manifesteerde zich duidelijk bij de keuze van de gevangenen die in Luckenwalde werden samengebracht. Slechts een kleine minderheid waren leden van de Kring en er bevonden zich tevens Walen in het kamp³⁵. Tussen 3 en 15 juni 1941 kwamen een 70-tal nieuwe officieren aan uit verschillende kampen. Verreydt had ook weinig bij deze werving in te brengen, wat luitenant-generaal M. Keyaerts ten onrechte veronderstelde³⁶. De meeste nieuw aangekomenen waren de Kring niet gunstig gezind en weigerden resoluut de aangevulde statuten te ondertekenen³⁷. Met de nieuwe lichte gevangenen hadden de Duitsers het paard van Troje binnengehaald, want onder invloed van deze groep begon het gezag van Verreydt af te brokkelen. De Abwehr was niet geslaagd in haar opzet om een nationaal-socialistische elite samen te brengen en in juli 1941 besloot ze de meest Duitsgezinde officieren terug naar België te sturen, waar deze door de Secretaris-Generaal voor Binnenlandse Zaken Gerard Romsée in diverse ministeries werden ondergebracht. De repatriëring gebeurde zonder medeweten van de OTAD. Deze organisatie had op 24 november 1940 van het Duits Militair Bestuur nog de opdracht gekregen om lijsten op te stellen van officieren die in aanmerking kwamen voor een vlotte repatriëring. Volgens de secretaris-generaal, luitenant-generaal Keyaerts, waren de kandidaten geselecteerd op basis van hun gezondheid, hun gezinstoestand en hun verdiensten. De Vlamingen zagen in de OTAD eerder een Franstalig bolwerk. Nochtans was niet al-

34. De genoemden Schafft en von Mumm zijn ons onbekend, maar wellicht zijn het, net zoals Scheuermann, leden van de Abwehr.

35. Cfr. de verklaring van luitenant Robert Nivelles, 3/4/1943, N.C.W.O. II, archief C9 en het rapport van luitenant J. Bruyninckx, s.d., N.C.W.O. II, archief C9 (hierin werd kommandant G. Dufour geciteerd die verklaarde Franstalig en nationaal-socialist te zijn).

36. Brief van luitenant-generaal Keyaerts aan secretaris-generaal Plisnier, 3/12/1941, N.C.W.O. II, archief C9.

37. Verklaring van luitenant-kolonel J.-J. De Man, 12/12/1941, N.C.W.O. II, archief C9.

leen de OTAD actief bij de repatriëring van officieren. Zo verklaarde Prof. Dr. Ir. em. E. Thomas, een voormalig beroepsofficier, dat hij uit de Oflag van Wolfsberg (XVIII A) kon vertrekken op voorspraak van het Secretariaat-Generaal voor Openbare Werken³⁸. Op deze wijze zouden in oktober 1940 ongeveer 92 officieren naar België teruggekeerd zijn. Hierbij werd volgens Prof. Thomas geen rekening gehouden met het taalregime van de betrokkenen. Wel herinnert hij zich een zekere luitenant H. Verbeeren, die hem zelf bekende op voorspraak van Romsée te zijn vrijgelaten. De OTAD was echter veel sterker bevooroordeeld bij de selectie van officieren die naar België werden teruggeroepen. In oktober 1940 waren uit de Oflag IXA (Rothenburg) 35 officieren op voorspraak van de OTAD vertrokken; hierbij was slechts één uitgesproken Vlaming. Er waren wel verschillende geografische Vlamingen onder hen. Deze politiek bleef bij de Duitsers niet onopgemerkt en de interventies van Keyaerts werden meer en meer genegeerd ten voordele van die van Secretaris-Generaal Romsée. Dit was de aanleiding van een conflict tussen Keyaerts en Romsée. Op 12 augustus 1941 schreef Keyaerts aan Romsée met de vraag om meer uitleg te bekomen omtrent de repatriëring van weinig 'deugdelijke' officieren³⁹. Hiermee bedoelde hij de Luckenwalders. In zijn antwoord van 29 augustus 1941 verdedigde Romsée de waarde van de teruggekeerde officieren, maar dat bleek enkel olie op het vuur te zijn⁴⁰. Op vrijdag 7 november las Romsée een nota voor van Van Coppenolle op de vergadering van het Comité van de Secretarissen-Generaal waarin de omstandigheden van de oprichting van de De Windekring werden uiteengezet. De voorzitter van de vergadering O. Plisnier meende in zijn antwoord dat de zaak geen bijzondere aandacht verdiende, maar hij onderstreepte wel dat de officieren zich in België dienden te houden aan de militaire wetten en aan de richtlijnen van de OTAD⁴¹. In een brief van 3 december 1941 aan Secretaris-Generaal Plisnier beschuldigde Keyaerts Romsée ervan de repatriëring opgezet te hebben⁴². Hij zag hiervan een bewijs in de aanwezigheid van de kabinetschef van Romsée, Achiel Verstraete, bij de aankomst van de teruggekeerde officieren en de uitspraak van deze dat Binnenlandse Zaken reeds verschillende maanden geleden had aangeklopt bij het *Oberkommando der Wehrmacht* om hun vrijlating te bekomen. Plisnier protesteerde wel bij Romsée, maar verkoos toch om de zaak niet op de spits

38. Interview van J.P. Descan met Prof. Dr. E. Thomas, 21 april 1989.

39. Brief van luitenant-generaal Keyaerts aan Romsée, 12/8/1941, N.C.W.O. II, archief C9.

40. Brief van Romsée aan Keyaerts, 29/8/1941, N.C.W.O. II, archief C9.

41. Cfr. het verslag van het Comité van de Secretarissen-Generaal van 7 november 1941, archief leerstoel geschiedenis, Koninklijke Militaire School, Brussel.

42. Brief van Keyaerts aan secretaris-generaal van Financiën Plisnier, 3/12/1941, N.C.W.O. II, archief C9.

te drijven⁴³. Uiteindelijk klopte Keyaerts op 20 januari 1942 bij von Falkenhausen aan met zijn klacht, maar ook hier kreeg hij geen steun⁴⁴. De gerepareerde officieren werden ingeschakeld in diverse ministeries en ordediensten. Van de eerste lichterding van 150 teruggekeerde officieren kwamen er 73 terecht in de collaboratie, 28 in de weerstand, 2 namen de benen naar Groot-Brittannië en 8 werden teruggestuurd naar de krijgsgevangenkampen⁴⁵. Het probleem Luckenwalde bleef een uniek gegeven. Maar zonder de rol van de Abwehr zou Luckenwalde nooit de reputatie gekregen hebben die het nu nog heeft.

De nasleep...

Tegen de legende in bracht een minderheid, nauwelijks meer dan één vijfde van de Franstalige militairen de oorlog in krijgsgevangenschap door, terwijl ook de Vlaamse beroepsofficieren en een beperkt aantal Vlaamse onderofficieren dit lot deelden.

De vooringenomenheid van de OTAD ten gunste van de Franstaligen heeft ongetwijfeld de houding van een aantal Vlaamse officieren beïnvloed. Toch kan de nationaal-socialistische en pro-Duitse houding van een groep Vlaamse officieren niet goedgepraat worden. Al waren de meeste Luckenwalders Vlamingen, toch waren er ook Franstaligen van wie de Duitsers hoopten dat ze nationaal-socialistische sympathieën hadden. De enorme uitbreiding van het leger tussen 1936 en 1940 en vooral de mobilisatie van zijn vele reserveofficieren waren de homogeniteit van het officierenkorps zeker niet ten goede gekomen.

Het feit dat vooral Franstaligen in krijgsgevangenschap achterbleven, zal een niet onbelangrijke rol spelen in de houding tegenover het tweede huwelijk van de koning en in de latere koningskwestie. Het burgerlijk huwelijk van Leopold III met Lilian Baels werd in de herderlijke brief van kardinaal J. Van Roey van 6 december 1941 bekendgemaakt. Uit de brief bleek echter dat het kerkelijke huwelijk reeds op 11 september 1940 was ingezegend. De populariteit van de koning kreeg door dit huwelijk een zware klap. Hiermee stelde hij een daad die niet verenigbaar was met zijn zogenaamde krijgsgevangenschap en zijn politiek van totale solidariteit met zijn troepen. Bij de capitulatie had hij die lotsverbondenheid en het verlangen om in België te blijven sterk beklemtoond. In Vlaanderen daalde de populariteit van de koning met ruim 60 % in vergelij-

43. Brief van Plisnier aan Romsée, 29/10/1941 en nota van Plisnier, 3/12/1941, N.C.W.O. II, archief C9.

44. Cfr. het verslag van het bezoek van Keyaerts aan von Falkenhausen, 20/1/1942, N.C.W.O. II, archief C9.

45. Cfr. de B.R.T.-uitzending 'Het kamp der verdrukte minderheden' van M. De Wilde.

king met de houding bij de capitulatie. In Wallonië was deze trend nog sterker uitgesproken. Daar was er namelijk een achteruitgang van 80 %⁴⁶. Vooral bij de bevolkingsgroepen die het dichtst bij het lot van de krijgsgevangenen stonden, verspeelde de koning alle geloofwaardigheid: bij de militairen, de legeraalmoezeniers en bij de families van de voornamelijk Franstalige krijgsgevangenen⁴⁷.

Dat bepaalde Franstaligen die achteraf een politiek mandaat vervulden, zich in 1940 hadden voorgedaan als Nederlandstalig zou jaren later nog tegen hen uitgespeeld worden.

De Duitse politiek ten opzichte van de Belgische krijgsgevangenen was typerend voor de houding van Hitler met betrekking tot het politieke lot van het bezette België. In de beginfase voerden de Duitsers een gerichte politiek van taalkundige discriminatie ten voordele van de Vlamingen. Het Militaire Bestuur, vooral von Falkenhausen, probeerde dit enigszins af te zwakken. De poging van de Duitsers om de bezettingsadministratie met krijgsgevangen officieren te bemannen kon niet verhinderen dat het merendeel van de Vlaamse en Waalse beroepsofficieren en de Waalse reserveofficieren gevangen bleef tot in april-mei 1945.

Koninklijke Militaire School
Renaissancelaan, 30
1040 BRUSSEL

46. M. VAN DEN WIJNGAERT, *Een koning geloofd, gelaakt, verloochend, Deel 1: De evolutie van de katholieke opinie*, Leuven, 1984, p. 44.

47. Id., *Ibidem*, respectievelijk p. 41, p. 39 en p. 44. Van de legeraalmoezeniers waren 52 % teleurgesteld en 26 % keurden het huwelijk af. Deze afkeuring lag in legerkringen zelfs bij 58 %.